www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies-Language and Literature

Abbreviated Title / Kısa Adı: Turkish Studies-Language

eISSN: 2667-5641

Volume(Issue): 17(3) 30 September / Eylül 2022

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Publisher / Yayımcı
İntaç Eğitim Danışmanlık LTD
Mutlukent Mah., 2010 Cad. No: 58, 06810, Çankaya, Ankara, Türkiye
turkishstudieslanguage@gmail.com
www.intac-ltd.com

Founder / Kurucu
Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye
ORCID: 0000-0001-5731-2484

Managing Editor / Yazı İşleri Müdürü
Cemalettin Kömürcü — 0000-0003-4469-596X
İntaç Eğitim Danışmanlık LTD, Ankara, Türkiye

Editor in Chief / Baş Editör
Doç. Dr. Sibel Üst Erdem — 0000-0003-2935-3574
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Assistant Editors / Editör Yardımcıları
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Bölük — 0000-0002-3535-3979
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burak Çakın — 0000-0003-0579-4850
Muş Alpaslan Üniversitesi, Muş, Türkiye
Dr. Sema Levent — 0000-0003-0763-3903
Ankara, Türkiye

Editorial Board / Yayın Kurulu

Name Surname / Adı Soyadı	Institution / Kurum
Prof. Dr. Selim Sırrı Kuru	University of Washington, USA
Prof. Dr. Timur Kocaoğlu	Michigan State University, USA
Prof. Dr. Fatma S. Kutlar Oğuz	Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Walter Andrews	University of Washington, USA
Prof. Dr. Ali Akar	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Filiz Kılıç	Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gisela Prochazka-Eisl	University of Vienna, Austria
Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hanife Koncu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü., Türkiye
Prof. Dr. İrfan Morina Hasan	Priştina Devlet Üniversitesi, Kosovo
Prof. Dr. M. Fatih Köksal	İstanbul Kültür Ünversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Faruk Toprak	Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Funda Toprak	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. M. Vefa Nalbant	Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia
Prof. Dr. Orhan K. Tavukçu	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ülkü Eliuz	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yuu Kuribayashi	Okayama University, Japan
Prof. Dr. Mitat Durmuş	Kafkas Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Müjgân Çakır	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü., Türkiye
Doç. Dr. Âdem Polat	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Dursun Ali Tökel	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ü., Türkiye
Doç. Dr. Şerife Yalçınkaya	Ege Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Zekiriya İbrahimi	Arnavut Man. ve Kült. Miras E., Albania
Assoc. Prof. Dr. Ana Kechan	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia
Dr. Lidija Davidovska	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia

Board of Advisory / Danışma Kurulu

Name Surname/Adı Soyadı	Institution/Kurum
Prof. Dr. Ahmet Buran	Fırat Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gürer Gülsevin	Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. M. Fatih Köksal	İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Slavica Srbinovska	Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi, N. Macedonia
Prof. Dr. Aharon Geva Kleinberger	University of Haifa, Israel
Prof. Dr. Mehmet Aydın	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ramazan Korkmaz	Maltepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turgut Karabey	Erzincan Binali Yıldırım Ü., Türkiye
Prof. Dr. Yavuz Ünal	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi	Tiran Üniversitesi, Albania
Assoc. Prof. Dr. N.M. Muhaxheri Hasan	Priştina Devlet Üniversitesi, Kosovo
Dr. Emin Idrisi	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia
Dr. Ikbale Miftari	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia

Turkish Studies-Language is an international refereed journal that publishes studies in the field of language and literature.	**Scope / Kapsam**	*Turkish Studies-Language*, dil ve edebiyat alanında hazırlanan çalışmaları yayımlayan uluslararası hakemli bir dergidir.
The aim of the journal is to provide an open access academic ground where researchers working in the field of language and literature can share and disseminate their findings.	**Aim / Amaç**	Derginin amacı, dil ve edebiyat alanında çalışan araştırmacıların bulgularını paylaşabilecekleri ve yayabilecekleri açık erişimli akademik bir zemin sunmaktır.
The journal publishes four issues (March, June, September, December) annually.	**Period / Periyot**	Dergi, yılda dört sayı (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlar.
The journal does not charge an Article Processing Fee (APC).	**APCs**	Makaleler için makale işleme ücreti talep edilmez.
The journal uses a double-sided blind review system. The referee list is published on the web page at the end of each year.	**Peer-review / Hakemlik**	Dergi çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanır. Hakem listesi her yılın sonunda web sayfasında yayımlanır.
Turkish Studies-Language is an Open Access (CC BY-NC).	**OA**	Dergi açık erişimlidir (CC BY-NC).

Indexing / Dizinlenme

Index /İndeks	Indexing Start / Başlangıç
ULAKBİM TR-Dizin	January / Ocak 2019 (14/1)
SOBIAD	January / Ocak 2019 (14/1)
MLA International Bibliography	26.06.2020 (14/1)
Linguistic Bibliography (Brill)	06.10.2020
Central & Eastern European Academic Source (EBSCO)	January / Ocak 2020 (15/1)

General Coordinator of Foreign Editors / Dış Temsilciler Koordinatörü

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
gurergulsevin@gmail.com

Representative of Foreign Country / Dış Temsilciler

USA	Robert DANKOFF
Germany	Marcel ERDAL
Greece	Fatih KEMİK
Japan	Yuu KURIBAYASHI
Norway-Swedish	Bernt BRENDEMOEN
England	Fikret TURAN
Albania	Xhemile ABDİU
Central Asia	Seadet SHİKHİYEVA
Kazakhstan	Gülnar KOKUBASOVA
Kyrgyzstan	Ulanbek ALİMOV
TRNC	Orhan HASANOĞLU
Azerbaijan	Vusale MUSALİ
Uzbekistan	Cabbar İŞANKUL
Poland	Öztürk EMİROĞLU

Executive Office / Adres

Ramazan Bölük
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Emniyet Mahallesi, Abant 1. Cad. No:10/2D, 06560, Yenimahalle, Ankara, Türkiye
turkishstudieslanguage@gmail.com
www.turkishstudies.net/language

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Healing the "Infection in the Sentence" through a Reunion with Nature: An Ecofeminist Reading of Latife Tekin's *Muinar*
Latife Tekin'in Muinar Adlı Eserinin Ekofeminist Okuması: Doğaya Yeniden Dönüş Yoluyla Dildeki Enfeksiyonu İyileştirme
Banu Akçeşme
787-802

Duraklama Tekniğinin 1950 Kuşağı Türk Öyküsündeki Kurgusal İşlevi
The Fictional Function of the Pause Technique in the 1950 Generation Turkish Story
Tolga Başdamar
803-826

Analyse Des Erreurs Dans L'apprentissage De La Voix Passive Chez Les Étudiants Turcs
An Analysis On Turkish Students' Errors On The Use Of Passive Voice In French
Fransızca Edilgen Yapı Öğreniminde Türk Öğrencilerin Yaptıkları Yanlışların Çözümlenmesi
Emine Çavdar
827-843

Çocuklara İngilizce Dilbilgisi Öğretiminde Oyunların Rolü: Deneysel Bir Çalışma
The Role of Games in Teaching English Grammar to Young Learners: An Experimental Study
Selma Deneme
Semih Sormaz
845-856

Üst Üste Kullanılan -(I)n-Il- Ekleri Üzerine
On the Suffixes -(I)n-Il- Used Successively
Selma Gülsevin
857-867

H.D.'s *Trilogy*: The Poetess Leaning from Mythic Margin to the Centre
H.D.'nin Trilojisi: Mitik Marjinden Merkeze Uzanan Kadın Şair
Zehra Gündar
869-888

İran Türk Halk Hikâyelerinde Kadın Tipleri
Types of Women in Iranian Turkic Folk Tales
Faruk Gün
889-902

Virginia Woolf'un Dalgalar Adlı Eserinin Çeviri Eleştirisi
Translation Criticism of the Waves By Virginia Woolf
Merve Hatemi
Aydan Irgatoğlu
903-917

Necat Çavuş Şiirini Din Bağlamında Okuma
Reading The Poetry of Necat Çavuş in the Context of Religion
Ahmet Karakuş
919-937

Orhun Yazıtları
Orkhon Inscriptions
Fahri Karaman
939-951

Köktürk Yazıtlarında (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk) Savaş Kavram Alanıyla İlgili Fiiller Üzerine Bir İnceleme
A Study on Verbs Related to the Concept of War in Köktürk Inscriptions (Köl Tigin, Bilge Kagan, Tunyukuk)
Ramazan Kelepçe
Ahmet Turan Doğan
953-964

"Ecel Yağmuru Yağdı Yere Gökten": Şeyyâd Hamza'nın Dilinde Ölüm
"The rain of death fell from the sky to the ground": Death in the Language of Shayyad Hamza
Fatma Sabiha Kutlar Oğuz
Fatih Uğur
965-994

Principles of Renewal of Uzbek Poetry and Generations of the Early XX Century
XX Yüzyılın Başlarında Özbek Şiirinin Yenilenme İlkeleri ve Bir Dizi Nesil
Shahnoza Nazarova
995-1003

Türkçe Olumsuz Hitap Dizgesi
Turkish Negative Addressing System
Nuriye Özer
Pınar İbe Akcan
1005-1027

Fatih-Harbiye Romanının Kronotopik Dünyası
The Chronotopic World of the Novel Fatih-Harbiye
Gülben Sevgi
Sıddıka Dilek Yalçın Çelik
1029-1048

"Misafir" İzleği
***Uzunharmanlar'da Davetsiz Bir Misafir* (Sezgin Kaymaz)**
The "Guest" Theme
An Uninvited Guest in Uzunharmanlar (Sezgin Kaymaz)
Hafize Şahin
1049-1064

Bourdieu'nün Alan, Habitus ve Sermaye Kavramları Işığında Çeviriye Bir Üst Bakış
An Overview of the Translation in the Light of Bourdieu's Conceptions of Field, Habitus, and Capital
Esat Tosun
1065-1080

Süheyl ü Nev-Bahar'da dA Bulunma Hali Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on the Case of Being at Süheyl ü Nev-Bahar
Osman Türk
Elif Çiçek
1081-1095

Xavier de Montépin'in *Ekmekçi Kadın*(La Porteuse de Pain) Adlı RomanıylaTürk Sinemasındaki Uyarlamasının Karşılaştırılması
The Comparison of Ixavier de Montépin'sNovel Called "The Bread Peddler" And Its Adaptation IntoTurkish Cinema
Ali Yağlı
1097-1115

Zoyâ Pîrzâd'ın *Se Kitâb* İsimli Hikâye Mecmuasında Kullandığı Üslup ve Dil Özellikleri
The Style and Language Features Used by Zoya Pirzad in the Story Magazine named Se Ketab
Şerife Yerdemir
1117-1129

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Üst Üste Kullanılan -(I)n-Il- Ekleri Üzerine

On the Suffixes -(I)n-Il- Used Successively

Selma Gülsevin*

Abstract: Although it is related to semantics and syntax, the voice is generally studied as a category made using suffixes in Turkish grammars. There have been several perspectives on the subject of voice; likewise, which features of verb should be evaluated in the framework of voice differs in the literature. Morphologically speaking, the suffixes that form voice are well determined. The voice suffixes, though they can be used on their own, can also be used successively depending on the information, feelings or ideas that one wants to express. In literary Turkish, which voice suffixes can be used successively has its rules. While some of these suffixes cannot be used successively, some others can. One of the voice suffixes that can be used successively in Turkish is -(I)n-Il- pattern. There are studies on the use and semantics of this pattern. Those studies in questions have mostly focused on the morphemes -(I)n- and -Il- are the same. Therefore, they are inadequate to explain all the uses of this pattern. In the current studies, this pattern has been regarded as "suffix accretion" or "reinforcement, pleonasm" as a result of a semantic weakening of the first morpheme. Generally, the researchers have suggested that the pattern does not mean two voices but two morphemes correspond to one voice, which is the passive due to the suffix and that there is a second suffix in this pattern -Il-, a passive suffix, succeeding -(I)n-, which is, in fact, a reflexive suffix and has a weak passive meaning. However, the morpheme -(I)n- in Turkish can form passive, reflexive and impersonal passive voice. The aim of this article is to show that the morpheme -(I)n-, a part of -(I)n-Il- pattern, can express different voices and that when the morpheme -Il- succeeds -(I)n-, which could form reflexive, passive or impersonal passive voice, the verb can express different voices.

Structured Abstract: Although it is related to semantics and syntax, the voice is generally studied as a category made using suffixes in Turkish grammars. There have been several perspectives on the subject of voice; likewise, which features of verb should be evaluated in the framework of voice differs in the literature. Morphologically speaking, the suffixes that form voice are well determined. The voice suffixes can be used successively depending on the information, feelings or ideas that one wants to express. In literary Turkish, which voice suffixes can be used successively has its rules. One of the voice suffixes that can be used successively in Turkish is **-(I)n-Il-** pattern. In this article, I examined the passive, impersonal passive and reflexive voice.

The voice is called passive voice when the object of a sentence becomes the subject by adding -Il- or -(I)n- to transitive verbs. Passivity is generally based on the subject-object-predicate relationship. The passive voice is used if the object is important in a sentence, not the doer: *gez-il-, gör-ül-, yıka-n-*, etc.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Literature, Department of Turkish language and literature
ORCİD 0000-0003-4466-8670
selmagulsevin@gmail.com

Cite as/ Atıf: Gülsevin, S. (2022). Üst üste kullanılan -(I)n-Il- ekleri üzerine. *Turkish Studies - Language, 17*(3), 857-867. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.64102
Received/Geliş: 15 August/Ağustos 2022
Accepted/Kabul: 25 September/Eylül 2022
Published/Yayın: 30 September/Eylül 2022
Checked by plagiarism software
© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

The object of the active verb appears as a (so-called) subject when the verb is transformed into a passive form.

*Kapı açıldı, kapıda beliren hemşireye çocuğu derhal yoğun bakıma götürmesi **söylendi**.* (passive)

The voice is called impersonal passive voice when the morphemes -Il- or -(I)n- are added to an intransitive verb. In grammars, impersonal passive voice is exemplified without much detail and by adding the aforementioned suffixes over the verb stem or base. When the verb in is impersonal passive in a sentence, there is no subject or object in such a sentence: *Gül-ün, dön-ül-* etc.

*Anlatılan fıkra hiç komik değildi, buna rağmen dakikalarca **gülündü***. (impersonal passive)

The voice which shows that what is done affects the subject or that the subject does it on his/her own, it is called reflexive voice. Reflexive voice is usually formed with the morpheme -(I)n-: *giy-in-, yıka-n-*, etc.

*"Ne yaparsam yapayım, hep bir eksik buluyorsun." diye **söylendi**.* (reflexive)

In literary Turkish, which voice suffixes can be used successively has its rules. While some of these suffixes cannot be used successively, some others can. One of the voice suffixes that can be used successively in Turkish is -(I)n-Il- pattern. There are studies on the use and semantics of this pattern. Those studies in questions have mostly focused on the morphemes -(I)n and -Il are the same. Therefore, they are inadequate to explain all the uses of this pattern. In the current studies, this pattern has been regarded as "suffix accretion" or "reinforcement, pleonasm" as a result of a semantic weakening of the first morpheme. Generally, the researchers have suggested that the pattern does not mean two voices but two morphemes correspond to one voice, which is the passive due to the suffix and that there is a second suffix in this pattern -Il-, a passive suffix, succeeding -(I)n-, which is, in fact, a reflexive suffix and has a weak passive meaning.

Turkish is an agglutinative language. How each suffix can be added to the stem or base phonetically has its rules. The suffixes studied in this article have their rules too. In any case, the suffix -In- added to a verb ending in any consonant other than "l" forms the reflexive voice. -(I)n-, which comes to verbs ending with a consonant "l" or a vowel, forms a passive, impersonal passive or reflexive voice depending on the meaning and elements in the sentence:

*Etrafına uzun uzun **bakındı**. (reflexive)*

*Saatlerce aynanın karşısında **tarandı**.(reflexive)*

*Çocuğun saçları annesi tarafından **tarandı.**(passive)*

*Bu söze **gülünür**.(impersonal passive)*

If -(I)n- is succeeded by -Il- when the verb is transitive, it forms passive; when the verb is intransitive, it is used to form impersonal passive.

Studies have focused on the idea that the morphemes -(I)n- and -Il- in the -(I)n-Il- pattern are the same. However, in Turkish, the morpheme -(I)n- can form a passive, impersonal passive and reflexive voice:

*"Ne yaparsam yapayım, hep bir eksik buluyorsun." diye **söylendi**.* (dönüşlü)

*Kapı açıldı, kapıda beliren hemşireye çocuğu derhal yoğun bakıma götürmesi **söylendi**.* (edilgen)

*Anlatılan fıkra hiç komik değildi, buna rağmen dakikalarca **gülündü***. (meçhul)

-(I)n-, the first morpheme of -(I)n-Il- pattern forms reflexive voice (*Saatlerce aynanın karşısında **tarandı.**)*, passive voice ***(**Çocuğun saçları annesi tarafından **tarandı.**)***, or impersonal passive voice ***(**Bu söze **gülünür.**)***. The second morpheme -Il-, on the other hand, forms a base depending on the meaning of the morpheme -(I)n-.

When the morpheme -(I)n- forms a passive or impersonal passive voice, the morpheme -Il- which succeeds has the same function. This is the function which is called: reinforcement, suffix accretion or pleonasm: *"En çok yemek hafta sonları **ye-n-iyormuş** (passive)."* and *"En çok yemek hafta sonları **ye-n-il-iyormuş** (passive)."* have the same voice. Similarly, *"Sürekli **ağla-n-ırsa** insanların ruh sağlığı bozulabilir (impersonal passive)."* and *Sürekli **ağla-n-ıl-ırsa** insanların ruh sağlığı bozulabilir (impersonal passive)"* have the same voice. This can be formulized as

V (intransitive) -(I)n- (impersonal passive) -Il- = impersonal passive

V (transitive) - (I)n- (passive) -Il- = passive

If the -(I)n- morpheme has formed a reflexive and intransitive base, the succeeding -Il- has a different function than the first suffix. Just as -Il- forms impersonal passive when it succeeds an intransitive verb with no voice suffix, it also forms impersonal passive when it succeeds a base which turns into reflexive and intransitive by getting a suffix: *Mutlu olaylara **sev-in-il-ir.** (impersonal passive).*

When the morpheme -(I)n- forms a reflexive and transitive base, -Il- forms a passive voice as it succeeds a transitive base: *Bir davete giderken özenerek **giy-in-il-meli**.(passive).*

It can be formulized as

V-(I)n (reflexive, intransitive)-Il- = impersonal passive

V-(I)n (reflexive, transitive)-Il- = passive

Keywords: Turkish, voice, successive voice, impersonal passive, passive, reflexive

Öz: Çatı, her ne kadar semantik ve sentaksla da ilgili olsa da Türkiye Türkçesi gramerlerinde genellikle ek ile oluşturulan bir kategori olarak incelenmektedir. Çatı konusunda farklı yaklaşımlar olduğu gibi, fiilin hangi vasıflarının çatı içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de çalışmalarda farklılık göstermektedir. Morfoloji açısından bakıldığında çatıyı oluşturabilen ekler belirlidir. Çatı ekleri, tek kullanılabileceği gibi, ifade etmek istediğimiz bilgi, duygu veya düşüncelere göre Türkçenin kuralları ve imkânları çerçevesinde üst üste getirilerek de kullanılabilir. Yazı dilimizde, hangi çatı eklerinin üst üste getirilerek kullanılabileceği kurallara bağlıdır. Bazı çatı ekleri üst üste kullanılamazken, bazıları kullanılabilir. -(I)n-Il- yapısı, Türkiye Türkçesinin yazı dilinde üst üste getirilebilen çatı eklerindendir. Bu yapının kullanılması ve anlamsal boyutu üzerine yapılmış çalışmalar vardır. Çalışmalar, genellikle -(I)n-Il- yapısındaki -(I)n- ve -Il- morfemlerinin aynı olduğu alanda yoğunlaşmıştır. Bu sebeple çalışmalar, -(I)n-Il- yapısındaki kullanımların hepsini açıklamaya yetmemektedir. Mevcut görüşlerde bu yapı 'ek yığılması' veya ilk çatı ekinin anlam zayıflığına uğraması sonucu 'pekiştirme, dilbilimsel uzatım' gibi sebeplerle açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak -(I)n- ve -(I)l- eklerinin üst üste kullanılmasında fiilde iki ayrı çatı olmadığı, ikisinin bir çatıyı karşıladığı, bunun da son ekten dolayı edilgen çatı olduğu; bu üst üste kullanımda aslında dönüşlülük eki olan ve edilgenlik ifadesi zayıf olan -In- eki ile üzerine gelen ikinci bir edilgenlik eki bulunduğu değerlendirilmektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde -(I)n- morfemi edilgen, meçhul ve dönüşlü çatı oluşturabilmektedir. Bu makalenin amacı Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan -(I)n-Il- yapısında yer alan -(I)n- morfeminin farklı çatıları ifade edebildiği; dönüşlü, edilgen veya meçhul çatıyı oluşturabilen bu morfemden sonra üzerine -Il- morfemi getirildiğinde fiillerin farklı çatılarda göründüğünü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, üst üste çatı, meçhul fiil, edilgen, dönüşlü

Giriş

Dil bilgisi kaynaklarında yaygın ve yerleşik kabule göre çatı, '*fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliği*' olarak tanımlanır (Korkmaz, 2014, s. 495).

Böyle yaygın bir kabul olmasına rağmen bütün çalışmalarda konuya aynı noktadan bakıldığını söylemeyiz. Çatı kavramının işlendiği pek çok çalışmada bu kavramın farklı biçimde ele alındığı görülür. Engin Yılmaz bu yaklaşımları 5 başlık altında toplamıştır (2003).

Çatı konusu her ne kadar daha çok morfolojik bir kategori olarak görülse de konunun söz dizimi ve semantik ile ilgili olduğu da açıktır.

Dil bilgisi çalışmalarında bütün fiiller ‘etken’, bunlardan bir kısmı ‘geçişli’ bir kısmı ‘geçişsiz’ olarak değerlendirilir. Çatı kavramı ise, bu tür fiillerin belirli ekler alarak özne ve nesne ile olan bağlantıda meydana getirdikleri değişikliklere göre alt başlıklara ayrılarak incelenir. Bazı dil bilgisi çalışmalarında ‘etken’, ‘geçişli’ ve ‘geçişsiz’ terimleri de çatı tasnifinin içinde ele alınır. Buna göre her fiil ‘etken çatılı’, bunlardan nesne alabilenleri ‘geçişli çatılı’, alamayanları ‘geçişsiz çatılı’ olarak gösterilir (Gencan, 1979; Bilgegil, 2009; Ediskun, 2010; Korkmaz, 2014). Bazı çalışmalarda ise geçişlilik ve geçişşsizlik çatı olarak değerlendirilmez (Banguoğlu, 2004; Ergin, 2009; Yücel, 2011)

Çatı olarak ele alınan temel kavramlar ve tanımları hakkında tam bir birlik olmamakla birlikte çatıyı ifade eden terimler ve oluşturuldukları biçimbirimler şu şekildedir:

Dönüşlülük : -(I)n- / -Il-

Meçhullük-Edilgenlik : -Il- /-(I)n-

Oldurganlık-Ettirgenlik : -DIr- / -Xr- / -(I)t- / -zIr-

İşteşlik : -(I)ş-

Bu makale dönüşlü, edilgen ve meçhul çatı ekleriyle ilgili olduğundan sadece bu çatı kavramları üzerinde durulacaktır.

Edilgen çatı

Geçişli fiillere -Il- veya -(I)n- eki getirilerek cümledeki nesneyi sözde özne hâline getiren çatı edilgen çatıdır: *gez-il-, gör-ül-, (bebek) yıka-n- vb.*

Edilgenlik genel anlamıyla özne-nesne-yüklem ilişkisine dayanmaktadır. Eğer bir konuşmada işi yapan/eden önemli değil de yüklemin yaptığı eylemden etkilenen varlık daha önemliyse, o ön plana çıkarılır (Karabulut, 2011, s. 15). Nesnenin ön plana çıkarıldığı çatı edilgen çatıdır. Etken fiilin nesnesi, fiil edilgen çatıya dönüştürüldüğünde “(sözde) özne” olarak karşımıza çıkar. Fiildeki şahıs eki özneyi değil nesneyi gösterir (Bilgegil, 2009).

İşlek edilgen çatı eki -(I)l-’dır. Bununla birlikte eğer fiil kök veya tabanı ‘l’ ünsüzü ile veya “ünlü” ile bitiyorsa, edilgenlik görevinde -(I)n- şekli eklenmektedir: *aç-ıl-, bil-in-, başla-n-* gibi.

Ercilasun (1984, s. 27-29) -Il- ekinin Kutadgu Bilig’deki kullanılışı ve fonksiyonlarını anlatırken, ekin fonksiyonunun daha çok geçişli fiillere gelerek onlardan pasif fiiller yapmak olduğunu, asıl görevinin ya ‘kendi kendine olma’ yahut da ‘başkası tarafından yapılma’ ifade etmek olduğunu söyler. Kutadgu Bilig’de ekin ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya geldiğini (biti-l- ‘yazıl-’ , öte-l- ‘ödenmek’), ancak -n- ekinde de görüldüğü gibi pasiflik ve meçhullük fonksiyonu için ünlü ile biten fiillerden sonra KB’de çoğunlukla -n- kullanıldığını belirtir. DLT’de de böyle durumlarda -l- yerine -n- kullanıldığı kaydı vardır der. Ayrıca KB’de *bul-ul-* şeklinin de bulunduğunu söyler.

Korkmaz edigenlik için -(I)l- yerine -(I)n- şeklinin kullanıldığı durumlarda, oradaki –(I)n- ekinin üzerine ayrıca bir Il- şekli de getirilerek pekiştirme yapıldığını ifade eder: *ara-n-ıl-, başla-n-ıl-, bekle-n-il-, söyle-n-il-* vb. (Korkmaz, 2014, s. 501). Ergin -(I)-Il- yapısındaki ‘n’li şeklin farklı bir ek değil, -(I)l- edilgenlik ekinin bir varyantı olduğunu; üst üste getirilen bu iki ekin hiçbir anlam değişikliği yapmadığını söyler (2009, s. 204-205).

Meçhul çatı

Geçissiz fiillere -Il- veya -(I)n- ekleri getirilerek oluşturulan çatı meçhul çatıdır. Ekin kelimeye ekleniş şartı edilgenlikte söz ettiğimiz gibidir. Meçhul çatılı fiillerin yüklem olduğu cümlelerde ne gerçek özne ne sözde özne ne de nesne bulunur: *Gül-ün, dön-ül- vb.*

Çoğunlukla dilbilgisi kitaplarında 'Meçhul Çatı' şeklinde ayrı bir başlık açılmamış, bu çatıdaki fiiller edilgenlik kavramı içinde açıklanmıştır (Gencan, 1979, s. 337; Ergin, 2009). Z. Korkmaz (2014) ise, 'meçhul çatı (öznesiz çatı)' başlığı altında konuyu ele almış ve '*Öznesi belli olmayan bir çatı türü de meçhul çatıdır. Edilgen çatı'da özne aktif değil pasiftir. Meçhul çatı'da ise, özne gerçekten bilinmemektedir*.' şeklinde açıklamıştır.

Gramerlerde genellikle meçhul çatı çok detaylandırılmadan ve fiil kök ya da tabanının üzerine söz konusu ekler getirilerek örneklendirilmiştir. Oysa meçhul çatı, başka çatı eklerinin üzerine edilgenlik ekleri getirilerek de oluşturulabilmektedir.

Çatı özne-nesne-fiil ilişkisi ile ilgili olduğundan meçhullüğün de çatı kavramı içerisinde değerlendirilmesi gereklidir.

Dönüşlü çatı

Korkmaz tarafından '*Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren bir çatı türüdür. Dönüşlü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesi hem yapan hem de yapılan işten etkilenen yani nesne durumundadır.*' (2014, s. 503) şeklinde tanımlanan dönüşlü çatının öznesi yapan öznedir ve yaptığı işten etkilenen de yine kendisidir: *giy-in-, süsle-n-*

Dönüşlü çatıyı oluşturan esas ek -(I)n- şeklindedir: *ara-n-, sev-in-, boşa-n-, tanı-n-* vb. Bazı durumlarda dönüşlü için -(I)l- şekli de kullanılır: *aç-ıl-, at-ıl-, dik-il-, dur-ul-* vb. (Korkmaz, 2014, s. 503).

Ercilasun -(I)n- ekinin fonksiyonlarını şöyle sıralamıştır (1984, s. 21-26):

1. KB'de -n- ekinin fonksiyonlarından biri bugünkü gibi dönüşlülük ifade etmek, yani yapılan işin failin kendisine tesir ettiğini belirtmektir.

yagız yir yıpar toldı kafur kitip

bezenmek tiler dünya körkin itip (24-64)

2. Bir işi kendi kendine, yalnız başına yapmayı ifade eder. Bu ifadede, hareketin fail tarafından bizzat ve adeta içten gelerek yapılması mühimdir.

tapınmak üçün keldim evdin turup (75-599)

3. Ünlü ve l ünsüzü ile biten fiillerden sonra (nadiren diğer fiillerden sonra da), pasif ve meçhul fiiller yapan -l- ekinin vazifesini görür.

işim barça sındı yok ol bildeçi (179- 1615)

bitinmiş üçün söz unıtmaz kalur (282-2697)

4. KB'de -n- eki, bazen herhangi bir fonksiyona bağlı olmadan fiilden fiil yapar. Bizim kanaatimize göre bu, 'bir hareketi kendi kendine yapma' fonksiyonunun zamanla aşınmış olmasından doğan bir durumdur. -n- ekinin fonksiyonsuzluğu KB'de çok görülen ilgi çekici bir hâldir:

yiğitlik yava kılma asgın alın (50-360)

Ercilasun (1984, s. 24), KB'deki '*öz tutun, özüngni yulun, özin tutunmaz*' ve DLT'deki '*er özin yirge çalındı, kişi öz yinin süründi*' gibi örneklerden yola çıkarak -(I)n- ekinin önceleri öz sözüyle birlikte dönüşlülük görevini üstlendiğini, daha sonra öz kelimesinin kullanılmamasıyla -(I)n'ın tek başına bu görevi yüklendiğini, -(I)n-'ın dönüşlülük görevinin aşınması dolayısıyla kuvvetlendirme için öz kelimesine başvurulmuş olabileceği ihtimalini de değerlendirmiştir.

Üst üste kullanılan "-(I)n-Il-" ekleri

Türkçede ekler genel olarak yapım eki ve çekim eki şeklinde sınıflandırılsa da günümüzde farklı yaklaşımlar ve çalışmalar yapılmaktadır (Delice, 2000; Turan, 2000; Gülsevin, 2004; Başdaş, 2006). Bu çalışmalarda genel olarak eklerin işlevlerine ve görevlerine göre değerlendirilip sınıflandırılması gerektiği noktasından hareket edilmektedir. Bu noktadan bakıldığında çatı ekleri bütün kullanımlarında çatı diye tarif edilen fonksiyonda kullanılmamakta, bazen yapım eki işlevi görmekte, bazen kuvvetlendirme, bazen de oluşlama veya kılışlama yapmaktadır.

-In-Il- yapısı da dâhil olmak üzere üst üste kullanılan morfemlerin fonksiyonlarını ve üst üste kullanımlarındaki sebepleri bazı araştırmacılar değişik şekillerde izah etmişlerdir. Bunların bir kısmını şöyle özetleyebiliriz:

Delice çatı eklerinin yüklemin cümleden istediği ögeleri belirleme dışında farklı bir kategoride değerlendirilebilecek olan iki işlevi daha olduğunu; bu işlevin de oluş fiilini kılış fiiline (*kaynamak > kayna-t-mak*); kılış fiilini oluş fiiline (*düğümle- > düğümle-n-mek*) dönüştürmek olduğunu söyler. Bu işlevi, kılış fiilinden oluş fiili yaptığında 'oluşlama', oluş fiilinden kılış fiili yaptığında 'kılışlama' terimleriyle karşılamanın doğru olacağını ifade eder (2009b, s. 419). Delice'nin çalışmasında çatı eklerinin üst üste kullanılması örneklendirilmemiş, sadece tek bir ekin durumu üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Konuya aynı bakış açısıyla yaklaşan Yıldız (2018) ise

> '*İşlevsel bakış açısıyla çatı bahsine yaklaştığımızda, çatı eki olarak adlandırılan eklerin -çatı işlevi haricinde- 'oluşlama', 'kılışlama' işlevlerini gördüğünü söyleyebiliriz. Bu işlevleriyle söz konusu ekler -çatı işlevlerinde oluğu gibi- sözdizimsel bir değişiklik meydana getirmemiş; etkileri, eylemdeki anlamsal değişimle sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle, dil bilgisi kaynaklarında 'katmerli çatı', 'çok çatılı', 'çift çatılı', 'katmerli edilgenlik', 'katmerli ettirgenlik' olarak verilen yapılarda çatı eklerinden birinin 'oluşlama', 'kılışlama' veya 'pekiştirme' işleviyle kullanıldığından katmerli çatı adlandırmasının hatalı olduğu belirlenmiştir.*'

diyerek eklerin üst üste kullanılmasını da konuya dâhil etmiştir.

Korkmaz, eklerin üst üste kullanılmasını ek yığılması olarak adlandırmış ve değişik şekillerde ve değişik ihtiyaçlarla ortaya çıkan ek yığılması olaylarının temelde oluşma sebeplerini özetlerken ek yığılmasının 1. Herhangi bir ekin işlek olan vazifesinin aynı ek veya aynı nitelikte başka bir ek ile kuvvetlendirilmesi, 2. Gerçekte yahut dil hafızasında aşınmaya uğramış olan bir ekteki vazifenin tazelenmesi ihtiyaçlarından doğduğunu, ifade etmiştir. Korkmaz'a göre yığılma olayının hangi cins eklerde meydana geldiğini kaide hâlinde tespit ettirecek bir durum mevcut değildir. Fakat aşınma, kalıplaşma yahut değişik fonksiyonlar kazanma özelliği gösteren eklerde vukuu muhtemel bir olaydır (1960, s. 180).

Doğan, -(I)n-, -Il- çatı eklerinin üst üste kullanımını incelediği makalesinde, '*-(X)n-, -(X)l- ekleri üst üste kullanıldığında üste gelen ekin bir işlev değişikliği oluşturmadığı, yani tek bir ekle oluşturulan yapıdan bir farkının olmadığı görülmektedir. Dolasıyla bazı araştırmacıların bahsettiği gibi katmerli edilgenlikten söz etmek mümkün değildir.'* demektedir (2019, s. 61). Eklerin üst üste kullanım sebepleri arasında gösterilen pekiştirme konusunda da Doğan üst üste kullanımlar için pekiştirmenin dışında da dil içi sebeplerin olduğunu söyler. -(I)n- ekinin bazı örneklerde yapım eki özelliği kazanmış olmasını bu sebeplerden biri olduğunu düşünür. Ayrıca çatı işlevinin dışında kalıplaşma, kaynaşma, mecazlaşma ve birleşme yollarıyla fiil kök veya gövdelerine gelip onlardan yeni fiiller türetebildiğini belirtir (2019, s. 64).

Göksel ve Kerslake (2005, s. 140), bir eyleme art arda gelebilecek çatı eklerini sıralarlarken "*Reflexive+passive. These are impersonal passive constructions (13.2.2) because the stem to which the passive is added is intransitive: (71) Bu hamam-da iyi yıka-n-ıl-ır"* açıklamasını ve örneğini verirler. Onlara göre birinci ek dönüşlülük, ikinci ek ise edilgenlik yapmaktadır.

Sarı (2015), kısaca aynı veya benzer görevdeki dilbilimsel unsurların tekrarlanması olarak tanımlanabilecek dilbilimsel uzatımın ortaya çıkışında bazı faktörlerin etkili olduğunu söylemiş; bu faktörler arasında, iletideki bir ögeyi vurgulama, iletinin taşıdığı anlamı pekiştirme, uygun olmayan iletişim ortamlarında anlamın veya işlevin güvenliğini sağlama, anlamsal şeffaflığı artırma, bazı yapıların anlamsal içeriklerinden emin olamama gibi çeşitli durumları saymıştır.

Değerlendirme

Yukarıda özetlenen görüş ve tespitler "-(I)n-Il-" yapısındaki kullanımların hepsini açıklamaya yetmemektedir. Mevcut görüşlerde bu yapı 'ek yığılması' veya ilk çatı ekinin anlam zayıflığına uğraması sonucu 'pekiştirme, dilbilimsel uzatım' gibi sebeplerle açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak, -(I)n- ve -(I)l- eklerinin üst üste kullanılmasında fiilde iki ayrı çatı olmadığı, ikisinin bir çatıyı karşıladığı, bunun da son ekten dolayı edilgen çatı olduğu; bu üst üste kullanımda aslında dönüşlülük eki olan ve edilgenlik ifadesi zayıf olan -In- eki ile üzerine gelen ikinci bir edilgenlik eki bulunduğu değerlendirilmektedir. Doğan (2019, s. 68), *"Çünkü burada bir işlev kaybetme veya işlev zayıflığı sonucu bir üst üste kullanmadan çok birbirinden farklı işlevlerle üst üste kullanılan -n-(X)l- yapısını örnekseyerek aynı işlevdeki ekleri üst üste kullanma bulunmaktadır."* açıklamasıyla -(I)n-(I)l- yapısının farklı işlevlerdeki morfemlerden oluşabileceğini söylese de bu farklı işlevlerin üzerinde durmamıştır.

Çeşitli örnekler yapılarına ve işlevlerine göre ayrıntılı olarak sınıflandırılarak incelendiğinde "-(I)n-Il-" yapısının değişik modelleri ve her bir ilgili modele göre değişik işlevlerinin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Burada -(I)n- ve -Il eklerinin çeşitli işlevlerini özetle hatırlamakta yarar vardır:

-(I)n- morfemi fiilin ve cümlenin anlamına göre *edilgenlik, meçhullük* veya *dönüşlülük* fonksiyonlarını yerine getirebilir.

"Ne yaparsam yapayım, hep bir eksik buluyorsun." diye ***söylendi.*** (dönüşlü)

Kapı açıldı, kapıda beliren hemşireye çocuğu derhal yoğun bakıma götürmesi ***söylendi.*** (edilgen)

Anlatılan fıkra hiç komik değildi, buna rağmen dakikalarca ***gülündü***. (meçhul)

'l' dışındaki herhangi bir ünsüzle biten fiile gelen -(I)n- eki her durumda *dönüşlü* çatıyı oluşturur. "l" ünsüzüyle veya ünlüyle biten fiillere gelen -(I)n- ise cümledeki anlama ve ögelere bağlı olarak *edilgen, meçhul* ya da *dönüşlü* çatıyı oluşturur:

Etrafına uzun uzun ***bakındı****. (dönüşlü)*

Saatlerce aynanın karşısında ***tarandı****.(dönüşlü)*

Çocuğun saçları annesi tarafından ***tarandı.****(edilgen)*

Bu söze ***gülünür****.(meçhul)*

Tablo 1: Geçişli ve Geçişsiz Tabanlarda -(I)n- Eki

F-(I)n-	(geçişli fiillerden) Dönüşlü	(geçişli fiillerden) Edilgen	(geçişsiz fiillerden) Meçhul
Ünsüzle biten fiil-(I)n-	*sev-in-, ört-ün-, döv-ün-, soy-un- giy-in-*		
Ünlüyle biten fiil-n-	*ye-n-, de-n-* (anlama bağlı olarak)	*tara-n-, yıka-n-* (anlama bağlı olarak)	*başla-n-, ağla-n-*
'l' ünsüzüyle biten fiil	*del-in-, sil-in-* (anlama bağlı olarak)	*bul-un-, bil-in-* (anlama bağlı olarak)	*gül-ün-, öl-ün-*

Dönüşlü, edilgen ya da meçhul çatıyı oluşturan -(I)n- morfeminin üzerine gelen -Il- ise her durumda "edilgenlik/ meçhullük" morfemidir. -Il- morfeminin temel görevi geçişli fiillerden edilgen çatılı, geçişsiz fiillerden ise meçhul çatılı fiiller türetmektir. -(I)n- morfeminin üzerine getirilen -Il-, -(I)n- morfeminin anlamına göre cümlede farklı fonksiyonlar oluşturmaktadır.

Aşağıdaki örneklere bu açıdan bakalım:

I. *Onların gelmesine çocuklar gibi* ***sev-in****-di.(dönüşlü)*

Mutlu olaylara ***sev-in-il****-ir****.***

Davete gitmek için özenerek ***giy-in****-dim.(dönüşlü)*

Bir davete giderken özenerek ***giy-in-il****-meli.*

Pazar günü ***yıka-n-dı, temizle-n****-di, ütüleri yaptı, sinemaya gitti.(dönüşlü)*

Pazar günü ***yıka-n-ıl****-dı,* ***temizle-n-il****-di, ütüler yapıldı, sinemaya gidildi.*

II. *Akşam* yemeği *erkenden* ***ye-n****-di. (edilgen)*

En çok yemek hafta sonları ***ye-n-il****-iyormuş.*

Ona böyle konuşma, ***de-n****-di****.*** *(edilgen)*

Hırsızlık operasyonu ***de-n-il****-di, altından uyuşturucu çıktı.*

Ofisler, haftada üç gün ***temizle-n****-iyor.(edilgen)*

Ofislerin ***temizle-n-il****-diği söylenmişti ama her yer berbattı.*

III. *Derse* ***başla-n****-dı****.(****meçhul)*

Çilek hasadına ***başla-n-ıl****-dı.*

Şehit haberi gelince günlerce ***ağla-n****-dı.(meçhul)*

Sürekli ***ağla-n-ıl****-ırsa insanların ruh sağlığı bozulabilir.*

Yukarıdaki örneklerden;

I. grupta olan cümlelerde -(I)n- morfemi geçişli fiiller üzerine gelerek dönüşlü fiiller oluşturmuş; dolayısıyla -Il- morfemi dönüşlü bir çatının üzerine gelmiştir.

II. grupta, -(I)n- morfemi geçişli fiil üzerine gelerek edilgen fiiller oluşturmuş; dolayısıyla -Il- morfemi edilgen bir çatının üzerine gelmiştir.

III. grupta ise -(I)n- morfemi geçişsiz fiil üzerine gelerek meçhul fiil oluşturmuş; dolayısıyla -Il- morfemi meçhul bir çatının üzerine gelmiştir.

II. ve III. gruptaki örnek cümlelerde görülen "-(I)n-Il-" kullanımında eklerin fonksiyonları aynı olduğu için "ek yığılması" veya "pekiştirme" olarak değerlendirebileceğimiz örnekler yer almaktadır.

Fakat I. gruptaki cümleler için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çünkü üst üste kullanımın ek yığılması, dilbilimsel uzatım veya pekiştirme terimleriyle ifade edilebilmesi için eklerin aynı işlevde olması gerekir. Oysaki

Mutlu olaylara ***sev-in-il-ir.***

Bir davete giderken özenerek ***giy-in-il-meli****.*

Pazar günü ***yıka-n-ıl-dı, temizle-n-il-di****, ütüler yapıldı, sinemaya gidildi.*

örneklerinde kullanılan ekler aynı değildir. Birinci ek "dönüşlülük", ikinci ek ise "edilgenlik/meçhullük" ekidir.

Öyleyse "-(I)n-Il-" dizilişindeki -Il- morfemi için neler söyleyebiliriz?

Sonuç

İncelenen örneklerden iki sonuç çıkmaktadır:

1. *En çok yemek hafta sonları **ye-n-il-iyormuş.***

*Hırsızlık operasyonu **de-n-il-di**, altından uyuşturucu çıktı*

*Pazar günü **yıka-n-ıl-dı**, **temizle-n-il-di**, ütüler yapıldı, sinemaya gidildi.*

*Ofislerin **temizle-n-il-diği** söylenmişti ama her yer berbattı.*

*Çilek hasadına **başla-n-ıl-dı.***

*Sürekli **ağla-n-ıl-ırsa** insanların ruh sağlığı bozulabilir.*

cümlelerinde "-(I)n-Il-" yapısındaki morfemler aynıdır. -(I)n- morfeminin eklendiği fiil kök ya da tabanı eğer geçişli (*ye-, de-, yıka-, temizle- vb.*) ise "edilgen" (*ye-n-, de-n-, yıka-n-, temizle-n- vb.*) çatılı tabanlar türetilmiş; geçişsiz (*başla-, ağla-vb.*) ise "meçhul" (*başla-n, ağla-n- vb.*) çatılı tabanlar oluşturulmuştur. Yukarıdaki ünlü ile biten fiillerde ilk sırada yer alan -n- eki de onun üzerine getirilen -Il- eki de aslen "edilgenlik" ekidir. Dolayısı ile bu fiillere getirilen -n- eki edilgen yapmışsa sondaki -Il- eki edilgenliği pekiştirmiş; meçhul yapmışsa meçhullüğü pekiştirmiştir

Bu durumda, birinci ek olan -(I)n- edilgenlik veya meçhullük görevinde ise -Il- eki de aynı fonksiyonda olduğu için 'ek yığılması, pekiştirme ya da dilbilimsel uzatım' olarak adlandırılan görevdedir.

Bu durumu şöyle formüle edebiliriz:

Tablo 2: Geçişsiz Fiillerde Meçhul Çatı

Fiil	-(I)n-	-Il-	
F - **GEÇİŞSİZ**	-(I)n- (meçhul)	-Il- (meçhul)	-Il- ekinin görevi
başla- *ağla-*	*başla-n-* *ağla-n-*	*başla-n-ıl-* *ağla-n-ıl-*	pekiştirme

Tablo 3: Geçişli Fiillerde Edilgen Çatı

Fiil	-(I)n-	-Il-	-Il- ekinin görevi
F - **GEÇİŞLİ**	-(I)n- (edilgen)	-Il- (edilgen)	
ye- *de-* *yıka-* *temizle-*	*ye-n-* *de-n-* *yıka-n-* *temizle-n-*	*ye-n-il-* *de-n-il-* *yıka-n-ıl-* *temizle-n-il-*	*pekiştirme*

2. *Mutlu olaylara **sev-in-il-ir.***

*Bir davete giderken özenerek **giy-in-il-meli**.*

*Pazar günü **yıka-n-ıl-dı**, **temizle-n-il-di**, ütüler yapıldı, sinemaya gidildi.*

cümlelerinde -(I)n- ve -Il- morfemleri aynı görevde değildir. Fiil kök ya da tabanına birinci ek olarak gelen -(I)n morfemi dönüşlü tabanlar oluşturmuştur. -Il- ekinin getirildiği dönüşlü taban geçişli ise edilgen çatılı fiil yapılmış, dönüşlü taban geçişsiz ise meçhul çatı oluşmuştur.

Birinci ek olan -(I)n- edilgenlik veya meçhullük görevinde değil de dönüşlülük görevinde ise, -Il- eki aynı fonksiyonda olmadığı için 'ek yığılması, pekiştirme ya da dilbilimsel uzatım'dan söz edemeyiz.

Örnek cümleler ögeleri bakımından incelendiğinde *sev-in-, yıka-n-, temizle-n-* fiilleri dönüşlü çatıda, gerçek öznelere sahip ve geçişsiz tabanlardır. Dönüşlü fiiller (genellikle) geçişsizdir. Geçişsiz fiillerin üzerine gelen -Il- morfemi meçhul çatılı fiil tabanları oluşturur. Dolayısıyla dönüşlü ve geçişsiz bir tabana gelen -Il- morfemi de meçhul fiil oluşturmuştur. Bu geçişsiz fiiller üzerlerine -Il- morfemini alıp *sev-in-il-, yıka-n-ıl-, temizle-n-il-* tabanlar oluştuğunda ise öznesiz ve nesnesiz hâle gelmişlerdir.

giy-in- fiili ise gerçek öznesi olan geçişli bir tabandır. Dönüşlü çatılı fiiller genellikle geçişsiz tabanlardır. Ancak *giy-in-* örneğinde olduğu gibi geçişli tabanlar da görülebilmektedir. Geçişli *giy-in-* fiili -Il- morfemini aldığında edilgen tabanlı bir fiil oluşur ve bu fiilin (sözde) öznesi vardır.

Bu durumu şöyle formüle edebiliriz:

Tablo 4: Edilgen ve Meçhul Çatı

FİİL	-(I)n-		-Il-	
	dönüşlü-geçişsiz	dönüşlü-geçişli	meçhul	edilgen
sev- yıka-	sev-in- yıka-n-		sev-in-il- yıka-n-ıl	
giy-		giy-in-		giy-in-il-

Kaynakça

Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, C. (2006). Türkçede üçüncü grup (ara) ekler. Bilkent Üniversitesi, *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, Ankara 26-27 Eylül 2006.

Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi.* Salkımsöğüt Yayınevi.

Delice, H. İ. (2009). Çatı eklerinin bilinmeyen bir işlevi. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)*, 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 419-433.

Delice, H. İ. (2000). Türk dilinde işlevsel ek tasnifi denemesi, Cumhuriyet Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 24.

Doğan, A. T. (2019). Türkiye Türkçesinde dilbilimsel uzatım örneği olarak -(X)n-, -(X)l- çatı eklerinin üst üste kullanımı. *SUTAD*. (47), 53-72.

Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi (sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi).* Remzi Kitabevi.

Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri - fiil*. Gazi Üniversitesi Yayınları.

Ergin, M. (2009). *Türk dil bil*gisi. Bayrak Basım.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Göksel, A. - Kerslake, C. (2005). *Turkish: a comprehensive grammar*, London and New York: Routledge.

Gülsevin G. (2004). Türkçede 'sıra dışı ekler' ve eklerin tasnif-tanımlama sorunu üzerine. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülsevin, G. (1995). Çatı ekleri üzerinde kullanılabilen ekler. *Türk Gramerinin Sorunları I-II Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, 315-335.

Karabulut, F. (2011). *Türk dilinde ve dünya dillerinde edilgen yapı tipolojisi, dilbilimsel bir inceleme.* Grafiker Yayınevi.

Korkmaz, Z. (1960). Türkçede ek yığılması olaylarının meydana gelişi üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 13-180.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi).* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sarı İ. (2015). Dilbilimsel uzatım ve Türkçedeki yaygın örnekleri, *Turkish Stuides*, 10(16), 1011-1032. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8684

Turan, Z. (2000). Türkçenin yapım ve çekim düzeninde yer alan eklerin sınıflandırması nasıl olmalıdır? *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* 24-29 Eylül 2000, Türk Dil Kurumu Yayınları. 2007, 1835-1844.

Yıldız, M. (2018). İşlevsel bağlamda katmerli çatı kavramı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(3), 1643-1659.

Yılmaz, E. (2003). Türkiye Türkçesinde İkili Çatı Sorunu ve Bunun Öğretimi ile İlgili Meseleler, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C 2001/I-II (44), 251-289.

Yücel, B. (1995). Türkiye Türkçesinde fiil çatıları. *Türk Gramerinin Sorunları I-II Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, 268-313.